

De la Trianon la Dictatul de la Viena sau de la faurirea la dezmembrarea României Mari

Comandor (r) prof.univ.dr. JIPA ROTARU*

Visul multiseclar al românilor de pretutindeni de a se uni într-un singur stat, a căpătat contur și s-a înfăptuit prin participarea armatei române la primul război mondial (1916-1919) și desăvârșirea statului național unitar român, ca rezultat al hotărârilor plebiscitare ale populațiilor românești din provinciile aflate sub dominație străină de la Chișinău Cernăuți și Alba Iulia, din anul de glorie 1918.¹

Desăvârșirea unității național-statale avea să fie consfințită în plan internațional, prin istoricele hotărâri ale Conferinței de Pace de la Paris din 1919-1920.² Tratatul semnat la această conferință între Puterile Aliate și Asociate (28) și statele învinse, după lungi tergiversări și nenumărate opreliști, la adresa României consemnau, prin semnătura reprezentanților Marilor Puteri, faptul împlinit pe câmpul de bătaie, cu sacrificii incomensurabile, aproape un milion de jertfe umane și nenumărate pierderi materiale.

Istoria a consemnat pentru posteritate zbaterele, mergând până la părăsirea Conferinței de Pace a marelui om politic și patriot Ion C. Brătianu, primul ministru al României și președinte al delegației noastre la conferință, față de frecventele încercări ale "celor mari" de a umili și dezavantaja țara noastră, în ceea ce privește condițiile și clauzele păcii. Mai mult, în septembrie 1919, atunci când a fost invitat să semneze Tratatul de Pace cu Austria, I.C. Brătianu a prezentat regelui demisia sa și a guvernului ce prezida, motivată de faptul că, Consiliul Suprem (Consiliul celor Patru) al Conferinței de Pace de la Paris, a nesocotit tratatul de alianță semnat de România cu puterile Antantei în august 1916, cu prilejul intrării în război și a impus țării noastre, condiții incompatibile cu demnitatea, neatârnamarea și interesele sale economice și politice.³

A trebuit să demisioneze încă un guvern, cel alcătuit din militari și condus de generalul Văitoianu, în toamna anului 1919, pentru ca noul cabinet constituit sub președinția lui Vaida Voievod, avându-l la externe pe generalul Coandă, să fie nevoit a accepta să semneze la 9 decembrie, în Salonul Orologiului din Ministerul de Externe din Paris, **Tratatul cu Austria și Tratatul asupra minorităților**. Și dacă prin primul tratat se consfințea în plan internațional reunirea Bucovinei cu Țara, prin cel deal doilea se aduceau grave prejudicii independenței și suveranității naționale.

¹ Ioan Scurtu, coordonator, *România. Documentele unirii 1918, Album*, Arhivele Statului din România, Editura Fundației Culturale Române, București, 1993, p.91, 107 și 141.

² Viorica Moisuc, coordonator, *România și Conferința de Pace de la Paris (1918-1920)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983, p.333 și urm.

³ Ibidem, p.328.

Cel mai important tratat în ceea ce privește reîntregirea țării, l-a constituit însă, cel semnat între puterile aliate învingătoare în primul război mondial și Ungaria, Exact în ziua de 4 iunie, în urmă cu 98 de ani, s-a pronunțat unul dintre marile verdicte ale istoriei: s-a semnat tratatul de pace între Ungaria și Puterile Aliate și Asociate. Statul milenar al Ungariei, întemeiat pe violență și pe nedreptate se desființa și astfel și de drept, după ce se prăbușise înainte de fapt.

Valoarea deosebită a acestui act constă în faptul că prin prescripțiunile sale, documentul pune capăt unei profunde nedreptăți istorice, scoțând pentru totdeauna Transilvania Românească de sub dominația maghiară. *“Ungaria – se stipula în articolul 45 al tratatului – renunță în ceea ce o privește, în favoarea României, la toate drepturile și titlurile asupra teritoriilor fostei monarhii austro-ungare situate dincolo de fruntariile Ungariei, așa cum sunt fixate la art. 27, partea a II-a și recunoscute prin prezentul tratat sau prin orice alte tratate încheiate în scop de a regula afacerile actuale ca făcând parte din România”*.⁴

Concomitent cu stabilirea frontierelor dintre Ungaria și România, Tratatul de la Trianon avea menirea de a reglementa ansamblul problematicii granițelor dintre statele succesoare ale fostei Duble Monarhii, Austria, Ungaria, Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor (stat devenit ulterior Iugoslavia).

Tratatul de la Trianon a făcut parte din seria tratatelor încheiate la finalul primului război mondial cu celelalte state înfrânte, cu Germania (la Versailles), cu Austria (la Saint Germain), cu Bulgaria (la Neuilly) și Turcia (la Sevres). Întârzierea semnării tratatului de pace cu Ungaria până la 1920 s-a datorat evenimentelor politice și militare care s-au succedat în vara anului 1919 – instaurarea bolșevismului în Ungaria și riposta fermă a armatei române⁵ și, totodată, înăsprirea relațiilor României cu statele membre ale Consiliului Suprem.⁶ Sigur, a contribuit la această întârziere și vehemența cu care șeful delegației maghiare, contele Apponyi, care printr-un discurs patetic șovinist și intolerant repetat în trei limbi a încercat să susțină, contrar tuturor evidențelor, că Ungaria a fost statul cel mai crunt lovit, deoarece a pierdut două treimi din teritoriul și populația de dinainte de război. În disperare de cauză, Apponyi încerca să inducă Consiliului Suprem ideea că *“se transformă hegemonia unor rase cu civilizație inferioară”* și că *“nu se ține seama de voința popoarelor care se transferă dintr-un stat în altul”*,⁷ cerând în consecință organizarea unui plebiscit prin care să se asigure alipirea teritoriilor ungare la statul maghiar. Odată respinse de către Consiliul Suprem, pretențiile maghiarilor după patru luni de tergiversări, la 4 iunie 1920, la Trianon s-a semnat în sfârșit Tratatul de pace între Ungaria și Puterile Aliate și Asociate. Semnat în numele României de către savantul profesor Ion Cantacuzino și Nicolae Titulescu, tratatul *“a reglementat un complex de probleme și de raporturi cu caracter economic, juridic, financiar, comercial, militar, național și mai ales teritorial”*.

Semnificația cu totul aparte a acestui tratat, pentru care de astfel am găsit de cuviință a ni-l readuce în memorie, acum când se împlinesc 98 de ani de la semnarea sa, costă în faptul că prin acesta s-a consfințit juridic, noua configurație teritorială a Europei, rezultată din dezmembrarea Imperiului Austro - Ungar și a consemnat angajamentul Ungariei de a recunoaște frontierele Italiei, Austriei, Poloniei, României, Iugoslaviei și Cehoslovaciei și pentru noi, mai important, tratatul a confirmat recunoașterea unirii Transilvaniei cu România. Se încheia astfel ROMÂNIA MARE.

⁴ Constantin Kirițescu, *Istoria Războiului pentru întregirea României. 1916-1919*, vol. 2, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p.489.

⁵ Dumitru Preda, coordonator, *În apărarea României Mari, Campania Armatei Române din 1918-1919*, Editura Enciclopedică, București, 1994, p.114 și urm.; vezi și Ioan Țepelea, *1919. O Campanie pentru liniștea Europei*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1995, p.89.

⁶ Vezi tratatele de pace în integralitatea lor în Ioan Scurtu, coordonator, op.cit., p.161-168.

⁷ Constantin Kirițescu, op.cit., p.158.

De altfel, în ianuarie 1919, când s-a deschis Conferința de Pace de la Paris, statul național unitar român era deja o realitate, ca urmare a hotărârilor plebiscitare adoptate în marile adunări naționale de la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia în cursul anului 1918.⁸ În acest condiții, unirea deplină realizată de facto trebuia confirmată de iure, prin tratatele de pace. Acest obiectiv a constituit principala preocupare a guvernelor României pe timpul participării delegației noastre la Conferința Păcii. Înaltul forum internațional, reglementând noua ordine geopolitică europeană, a pus a baza hotărârilor sale, principiul naționalităților și în raport cu realitățile etnoculturale a recunoscut existența unor state: Polonia, Cehoslovacia, Austria, Ungaria și întregirea teritorială a altora: România, Iugoslavia.

În ceea ce privește direct România, prin Tratatul de la Saint-Germain încheiat cu Austria la 10 septembrie 1919, se recunoștea unirea Bucovinei, prin cel de la Trianon, dezvoltat în lucrare, se confirma unirea Transilvaniei, iar prin Tratatul de la Paris din 28 octombrie 1920, semnat de Marea Britanie, Franța, Italia și Japonia, pe de o parte și România de cealaltă parte, era recunoscută unirea Basarabiei cu România. Și astfel, cel mai înalt for internațional al vremii confirma, de jure, hotărârile de unire adoptate de români în anul 1918.

Satisfacția actului desăvârșit și entuziasmul întregii suflări românești, sunt exprimate într-un discurs al marelui nostru istoric Nicolae Iorga în ședința Camerei Deputaților care a ratificat decretele regale de unire a provinciilor românești cu țara. *“/.../ În numele României mutilate de ieri, care strângea în inima ei rănită atâta din jalea și nădejdea ținuturilor înstrăinate, în numele României care a plâns cu frații pierduți și a nădăjduit cu ei și în care n-a fost om cinstit care să nu păstreze în sfânta sfintelor a sufletului său, dorul desăvârșitei **uniri naționale** și hotărârea de a ne jertfi toți pentru aceasta, simt negrăita fericire de a putea face în numele dumneavoastră al tuturor, acest legământ solemn pentru viitorul neamului în sfârșit și pentru vecie unit, **România unită o avem, o vom apăra și o vom întregi**“.*⁹

Odată MAREA UNIRE înfăptuită, s-a desfășurat o susținută activitate pentru organizarea și consolidarea statului național unitar român. În prim planul preocupărilor, au fost situate măsurile pentru integrarea noilor provincii în noul algoritm statal: în noiembrie 1919 s-a întrunit primul parlament, alcătuit din deputați și senatori din Vechiul Regat, Basarabia, Bucovina și Transilvania; în toate guvernele au fost incluși reprezentanți ai teritoriilor unite în 1918; a fost adoptată o nouă stemă a țării; în octombrie 1923 a fost adoptată o nouă Constituție a României.¹⁰

Și cu toate poticnelile inerente datorate secăturii țării din anii războiului, România făcea pași însemnați pe calea dezvoltării democratice. Din păcate, evenimentele care au urmat, culminând cu samavolnicele rapturi teritoriale din vara anului 1940, pe fondul unei neîntrerupte și intense campanii antiromânești în afară, mai ales în statele vecine revizioniste, la care s-a adăugat și se adaugă și în prezent voci ale politicienilor maghiar din țară, situația geopolitică a României s-a agravat de la an la an, culminând cu izolarea sa în pan internațional și tragicele evenimente din 1940. Mai mult, capete înfierbântate de o parte și de alta a Tise, visează încă și azi la *“un imperiu al Sfântului Ștefan”*, într-o lume care acum, la începutul mileniului trei se vrea disociată de aceste rămășițe ale unei lumi vechi medievale. Așa se face că Trianonul a fost și continuă să fie perceput în mentalul colectiv maghiar, drept o mare nedreptate, ba chiar o catastrofă. Și aceasta, în ciuda faptului că acest tratat a consfințit existența unui stat maghiar independent, iar pentru statele succesoare Imperiului Austro-Ungar din partea ungară a Dublei Monarhii a impus dreptul la autodeterminare și a consfințit o realitate istorică incontestabilă.

⁸ Vezi Ioan Scurtu, coordonator, op.cit., p.158.

⁹ Dezbaterile Adunării Deputaților, ședința din 29 decembrie 1919, p.306.

¹⁰ Pe larg în Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *Complot împotriva României. 1939-1947, București, 1994, p.7 și urm.*

În întreaga perioadă interbelic, Ungaria, stat rezultat în urma semnării Tratatului de la Trianon, a făcut o preocupare permanentă din acțiunea de revizuire, fie și parțială a Tratatului, aliindu-se în acest scop cu statele revizioniste Germania și Italia.

Primele “succese” pe calea revizuirii frontierelor, Ungaria le va obține în perioada 1938-1941, când la remorca Germaniei, aducând la paroxism acțiunile iredentiste, a reușit să anexeze de la vecini sudul Slovaciei (1938): Ucraina Subcarpatică (1939); Transilvania (1940) și teritorii aflate azi în Serbia, Croația și Slovenia. Aceste anexiuni s-au menținut numai până la Conferința Păcii de la Paris din 1946-1947, care pune capăt celeilalte mari conflagrații a secolului al XX-lea, cel de-al doilea război mondial, când frontierele Ungariei de la Trianon au fost restabilite așa cum fuseseră trasate în 1920.

Concomitent, în fatidicul an 1940, statul român, părăsit de foștii aliați pe care îi cultivase cu atâta migală în cei 20 de ani de existență a ROMÂNIEI MARI, era supus contrar tuturor regulilor dreptului internațional, ocupației de către Armata Roșie, rășluirii unor provincii istorice și începuturile comunizării forțate. Dezmembrarea României Mari începea astfel cu raptul Basarabiei și nordul Bucovinei.

Se știe că problematica unirii Basarabiei cu țara, ca urmare a hotărârii Sfatului Țării din martie 1918, a constituit nodul gordian al relațiilor româno-ruse din întreaga perioadă interbelică. Eforturile aproape supranaturale ale marelui nostru diplomat Nicolae Titulescu de a realiza un pact româno-sovietic fiind sortite eșecului (1936) în fața reticențelor diplomației sovietice, dar și a obtuzității unui rege corupt (l-am numit pe Carol al II-lea), care a preferat să-l demită pe părintele diplomației românești, decât să ajungă la o înțelegere (tratat de asistență mutuală – n.n.) cu puterea de la Răsărit. În aceste condiții, pe măsura intensificării acțiunilor revizioniste la adresa fruntariilor românești, la 23 august 1939, cele două totalitarisme în plină ascensiune care țineau prima pagină a mediei europene, cel brun (Germania) și URSS (cel roșu) își dau mâna, semnând unul dintre cele mai odioase tratate din istoria contemporană a Europei, așa numitul pact Ribbentrop-Molotov.

Momentul încheierii înțelegerii între cei doi satrapi (Hitler - Stalin), cu privire la delimitarea sferelor de influență în teritoriile dintre Marea Baltică și Marea Neagră, a agravat la maximum tensiunea și nesiguranța țărilor mici și mijlocii. Într-un protocol secret în trei puncte dat publicității abia după destrămarea sistemului socialist, se stipula că Finlanda, Estonia și Letonia urmau să aparțină sferei de interese a Uniunii Sovietice, Lituania (cu regiunea Vilno) celei Germane. De asemenea, Polonia urma să fie împărțită între Germania și URSS, stabilindu-se ulterior de cele două puteri imperialiste, dacă era oportună menținerea unui stat polonez. În aceeași notă cinică, URSS și Germania atentau în mod grav și la suveranitatea și integritatea teritorială a României, căzând de acord ca URSS să anexeze Basarabia. Acest odios dictat a stat la baza mutilării teritoriale a României Mari, cu consecințele de rigoare.

După înfăptuirea primelor puncte din protocolul secret prin atacarea de către Germania a Poloniei, la 1 septembrie 1939 și dezmembrarea cu contribuția URSS a acestui stat independent (17 septembrie), a urmat atacarea de către URSS a Finlandei și apoi ocuparea Țărilor Baltice, armata german mărșăluind triumfătoare prin vestul Europei. Se declanșase astfel, cea de-a doua mare conflagrație mondială a secolului XX. Norii negri ai războiului planau și asupra României.

În momentul izbucnirii războiului, prin agresiunea nazistă contra Poloniei, edificiul politico-diplomatic al Europei, în conexiune cu care se elaborase și sistemul românesc de alianțe externe, s-a prăbușit.¹¹ Aplicabilitatea clauzelor alianțelor politico-militare ale României era anulată prin acțiunea factorilor externi. Centrul și sud-estul Europei devenise spațiul spre care erau dirijate planurile

¹¹ Comandor prof.univ.dr. Jipa Rotaru, coordonator, *România anului 1940 – o corabie fără cârmaci în centrul furtunii în Mareșalul Ion Antonescu. Am făcut războiul sfânt împotriva bolșevismului*, Editura Cogito, Oradea, 1994, p.6-7.

expansioniste ale puterilor fasciste. În acest spațiu țara noastră va încerca, în continuare, prin mijloace din ce în ce mai precare însă, să-și păstreze ființa națională și integritatea teritorială, vizate de expansionismul sovietic și revizionismul horthysto-bulgar în spatele cărora se afla Germania însăși. În condițiile declanșării războiului mondial, un Consiliu de Coroană convocat grabnic de Carol al II-lea la 30 august, a hotărât: “*observarea strictă a regulilor neutralității stabilite prin convențiile internaționale față de beligeranți din actualul conflict*”¹², diplomația românească militând în continuare pentru menținerea independenței și suveranității naționale, evitarea antrenării în război și, totodată, consolidarea securității în sud-estul Europei.¹³

Neutralitatea României nu era pe placul puterilor agresoare. Germania, în special, dominând de acum politica europeană, și-a intensificat eforturile pentru acapararea supremației asupra țării noastre, petrolul și cerealele românești constituind o necesitate vitală pentru mașina de război nazistă. Trebuie precizat că poziția României în timpul neutralității nu a fost binevoitoare celui de al treilea Reich. Ba din contră, prin tot ce a întreprins diplomația românească, s-a evidențiat pregnant, încă de la începutul războiului și până în momentul încheierii procesului izolării politice a țării¹⁴, tendința de a câștiga timp în vederea pregătirii participării la conflict de partea puterilor occidentale împotriva Germaniei lui Hitler. La București, inclusiv în cercurile camarilei regale, se manifesta clar convingerea că până la urmă Germania va fi înfrântă și puterile occidentale vor fi cele care vor avea cuvântul hotărâtor la viitoarea Conferință de Pace.¹⁵

Din toamna anului 1939 și până în vara lui 1940, presiunile și amenințările Germaniei naziste la adresa României vor deveni mult mai insistente. Se conturau tot mai evident planurile lui Hitler de a îngenunchea România pe calea intervenției militare directe, susținută în comun cu armata horthystă, în scopul netezirii drumului penetrării germane în Balcani și lichidării unui important punct de sprijin al politicii Marii Britanii și Franței, așa cum se prezenta spațiul românesc la acea epocă.¹⁶ Capitularea armatei belgiene și prăbușirea frontului anglo-francez în mai 1940, au tras un puternic semnal de alarmă la București. Perspectivele înfrângerii aliaților în vestul Europei l-au determinat pe Carol al II-lea să-și manifeste intenția de a îndeplini pretențiile economice germane, în scopul menținerii integrității teritoriale. La 27 mai 1940, guvernul român a semnat Pactul Petrolului, deja redactat anterior, dar amânat în mod repetat de partea română, transmitând chiar de a doua zi lui Wilhelm Fabricius, ministrul Reichului la București, hotărârea de a se pune pe baze noi relațiilor româno-germane. Conform documentului, schimbul petrol-armament între Germania și România se făcea în condiții deosebit de dezavantajoase pentru țara noastră, facilitând influența accentuată și tot mai puternică asupra comerțului nostru exterior și asupra întregii activități economice, fiind grav știrbită suveranitatea națională.¹⁷

Subordonarea economiei va accelera subordonarea politică și militară a țării față de Germania nazistă. În disperare de cauză, suveranul român, pentru a salva tronul și regimul de dictatură, încalcă flagrant interesele naționale ale țării și în Consiliul de Coroană de la sfârșitul lunii mai, hotărăște să

¹² Vezi pe larg: Viorica Moisuc, *Diplomația României în problemele apărării suveranității și independenței naționale în perioada 1938 – mai 1940*, Editura Academiei RSR, 1941.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Elementele izolării politice a României s-au acumulat treptat, de-a lungul unui proces care și-a consumat ultimele faze în vara anului 1940, cum foarte bine argumentat susține Viorica Moisuc (op.cit., p.3030), proces care se încheia în septembrie 1939, odată cu declanșarea războiului mondial. Cum susținea Gh.Zaharia (Gh.Zaharia, *Aspecte ale dezvoltării României și ale eforturilor ei pentru apărarea suveranității naționale și integrității teritoriale în anii 1919-1944*), în *File din istoria militară a poporului român*, viol.10, 1982, p.418.

¹⁵ Livia Dandara, *România în vâltoarea anului 1939*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985, p.314-331.

¹⁶ Planul concret al operațiilor militare preconizate împotriva României a fost discutat la Cartierul General al Armatei Germane între 04-08 aprilie 1940 (Viorica Moisuc, op.cit., p.279-280).

¹⁷ Gh.Buzatu, *O istorie a petrolului românesc*, Editura Enciclopedică, București, 1998, p.281-286.

propună guvernului german “lărgirea cadrului unei colaborări amicale”.¹⁸ Drept urmare, la 1 iulie, guvernul român a renunțat la garanțiile anglo-franceze, iar la 11 iulie noul prim ministru Ion Gigurtu, anunța retragerea României din Societatea Națiunilor. Trebuie semnalat faptul că se încerca astfel, ca în schimbul colaborării cu Germania, stat fascist și subordonării politice față de aceasta, să se garanteze de către nemți a granițelor și integrității teritoriale a țării. La consumarea ultimului act – cererea expresă a lui Carol al II-lea în sensul celor precizate – Hitler, stăpân pe situație de acum, a condiționat atât garantarea frontierelor, cât și trimiterea Misiunii Militare Germane solicitată tot atunci de Carol al II-lea, de acceptarea concesiilor teritoriale în favoarea Ungariei și Bulgariei.¹⁹

Capitularea Franței în fața trupelor Wehrmacht-ului a prăbușit întregul eșafodaj pe care își structurase Carol al II-lea și cercurile din jurul său (optând pentru salvarea României, sprijinindu-se pe garanțiile puterilor occidentale). Începe astfel în vara anului 1940, drama României Mari – dezmembrarea statului național unitar și ciuntirea fără precedent a fruntariilor țării.

Cu toate eforturile României de stabilire a unor relații normale²⁰ cu acei vecini care revendicau teritorii românești, preconizându-se inclusiv semnarea unor tratate de asistență mutuală cu aceștia. Sub influența evenimentelor internaționale și incitați de fascismul german și comunismul rusesc, partenerii de discuții și-au întetit activitatea revizionistă la adresa României. Semnalul prăbușirii frontierelor și dezmembrării României Mari a fost dat de Imperialismul Roșu de la Răsărit. În vara anului 1940, regimul comunist de la Moscova, cel horthysto-ungar și cel militar-fascist bulgar au declanșat o adevărată campanie propagandistică denigratoare la adresa României, susținută de numeroase incidente de frontieră, raiduri și survolări ale teritoriului românesc și concentrării de noi și noi trupe în apropierea granițelor noastre naționale. În aceste împrejurări, exploatând criza continentală, Viaceslav Molotov, la 23 iunie 1940, a dorit să cunoască poziția aliatului său nazist în legătură cu intențiile lui Hitler de a trece la aplicarea punctului 3 din Protocolul secret adițional tratatului Molotov-Ribbentrop. În acest scop, comisarul sovietic a convocat la Ministerul de Externe pe ambasadorul german F.W.von der Schulenburg, informându-l că “*soluționarea problemei Basarabiei nu mai suportă nici o amânare. Guvernul sovietic tinde acum, ca și mai înainte, la soluționarea pe cale pașnică, însă este decis să întrebuițeze forța, în caz că guvernul român refuză o înțelegere pașnică. Pretenția Sovietelor se extinde și asupra Bucovinei, care are populație ucraineană*”.²¹

Răspunsul binevoitor și favorabil (în sensul lipsei oricărui interes față de Basarabia – n.a. J.R.) al Berlinului din 26 iunie 1940, orele 22.00, partea Germană fiind hotărâtă să pedepsească și să slăbească România, a constituit un important imbold pentru guvernul sovietic, care în aceeași noapte, a prezentat o notă ultimativă²² guvernului român, prin care îi impunea cedarea teritoriului dintre Prut și Nistru și a nordului Bucovinei. În notă se preciza că încorporarea părții nordice a Bucovinei reprezintă “*un mijloc de*

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Andreas Hillgruber, *Hitler, König Carol und Marechele Antonescu deutsche Rumanischen Beziehungen*, Fratz Steiner Verlag, G.N.B.H., Wiesbaden, 1965, p.84, 85.

²⁰ Încă de la 17 septembrie 1939, prin reprezentantul României la Moscova, se transmitea guvernului sovietic dorința guvernului român “*de a consolida raporturile de bună vecinătate, atât politice, cât și economice cu URSS. Un pact de neagresiune va fi, firește, totdeauna binevenit*” (Arhiva MAE, Fond 71/România, vol.116, *Telegrama din 17 septembrie semnată Gafencu adresată ministrului român la Moscova*); încă din 24 august 1939 se mai propunea sovieticilor “*încheierea în cel mai scurt termen a unui pact de neagresiune între cele două țări*” (Gh.Zaharia, *România în preajma celui de al doilea război mondial*, în *Probleme de politică externă a României, 1918-1940*, Editura Militară București, 1977, p.413). În ceea ce privește Bulgaria, sunt de menționat încercările României de atragere a acesteia în Blocul Neutrilor. Toate inițiativele românești dezvoltate și în aceste condiții deosebit de vitrege, în spiritul politicii externe tradiționale de bună înțelegere cu vecinii, s-au soldat însă cu grave eșecuri, lovindu-se ca de un zid de nepătruns de pozițiile intransigente revizioniste și revanșarde ale guvernelor de la Moscova, Budapesta și Sofia, sprijinite de Berlin și Roma.

²¹ Ion Giurcă, *Drama României Mari*, Editura Pro Transilvania, București, 2001, p.74-77; vezi și Jipa Rotaru, op.cit., p.8-9.

²² Arhiva MAE, Fond 71/URSS, Anul 1940, iunie - iulie, vol.91.

*despăgubire a acelei mari pierderi care a fost primită de URSS și populația Basarabiei , prin dominația de 22 de ani a României în Basarabia (Izvestia, 27 iunie 1940 - n.n.)“.*²³

Preconizând să nu dea curs cererii ultimative sovietice, Carol al II-lea și guvernul român (Gh.Tătăărăscu – n.n.) s-au adresat guvernelor german și italian, declarând că este gata să reziste ultimatumului sovietic și dorind să cunoască poziția or față de intențiile românești. Răspunsurile primite de la Berlin și Roma au avut darul de a-i uimi pe români. De la Berlin se transmitea la București: *“În acest caz, nu este vorba de bun sau rău, onorabil sau dezonorabil, curajos sau laș, ci pur și simplu de tare sau slab /.../ Colosul rus vă va strivi. În consecință, veți pierde nu numai Basarabia și Bucovina, ci în mod sigur ceva mai mult“.*²⁴ Exprimându-și în continuare îngrijorarea în privința sortii petrolului românesc, Hitler sfătuia guvernul român să dea urmare pretenției sovietice. Totodată, de la Roma se avertiza că este *“de un interes european esențial nu numai pentru România, dar și pentru alte țări, ca Românească evite un conflict armat cu Uniunea Sovietică“.*²⁵

Aroanța, indiferența și lipsa de angajări a celor două guverne fasciste, la care s-au adăugat reținerea și impreciziunea răspunsurilor primite de la Atena, Ankara și Belgrad, unde guvernul român se adresase după primirea mesajelor de la Berlin și Roma încercând să afle poziția foștilor aliați din perioada interbelică în eventualitatea unor atentate din partea Bulgariei sau Ungariei la frontariile naționale, aveau să determine convocarea Consiliului de Coroană în ziua de 27 iunie. Ca urmare a dezbaterilor pretențiilor sovietice în acest forum, din dorința de a tergiversa, s-a adoptat hotărârea de a se răspund la solicitarea sovieticilor că guvernul român *“este gata să procedeze imediat, în spiritul cel mai larg, la discuția amicală și de comun acord a tuturor propunerilor emanând de la guvernul sovietic“.* În acest sens, guvernul român cerea de la cel sovietic, să se precizeze locul și data unei întruniri a celor două părți. Ca răspuns, sovieticii au trimis la București un al doilea ultimatum, precizând că nu este vorba de tratative, ci de o cedare fără discuții și pretenții a teritoriilor cerute. Ca urmare, se stabilea ca în patru zile, începând cu 28 iunie, ora 14.00 armata, administrația și celelalte instituții ale statului român să fie evacuate peste Prut, în caz contrar, Armata Sovietică intervenind în forță.

În aceeași zi, (27 iunie), guvernul ungar (sigur cu acceptul URSS și Germaniei) a hotărât să disloce la frontiera cu România, noi mari unități. În atmosfera încărcată a acelor ore, Carol al II-lea a convocat al doilea Consiliu de Coroană, care trebuia să hotărască în legătură cu situația nou creată, rezistența armată sau cedarea fără luptă a teritoriului național samavolnic smuls din trupul țării de guvernul totalitar comunist sovietic.²⁶ Doar 6 din cei 26 de consilieri egali s-au pronunțat pentru rezistență. Numele lor trebuie trecute pentru posteritate în cartea de aur a istoriei demnității noastre naționale: N. Iorga, V. Iamandi, S. Dragomir, Tr. Pop, St. Ciobanu și E. Urdăreanu. În consecință, cu o majoritate lejeră (20 voturi), Consiliul de Coroană a hotărât să cedeze în fața forței copleșitoare a Armatei Roșii²⁷, acceptând toate condițiile impuse de Stalin privind evacuarea grabnică a teritoriilor rășluite și retragerea rezistenței de pe Prut.

Cinismul și aroanța din notele ultimative vor fi dublate de comportamentul agresiv și provocator al trupelor sovietice odată ce au trecut Nistrul. Istoriografia românească, dar și cea a Republicii Moldova din ultimii ani a consemnat noianul de crime, violuri, distrugerii provocate atât de Armata Roșie în

²³ Institutul de Studii Operative Strategice și Istorie Militară, *Armata română în cel de-al doilea război mondial*, Editura Militară, București, 1996, p.22.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Arhiva MAE, fond 71/România, 1940-1944, vol.16, fila 2 sau în: Gh.Tătăărăscu, *Politica noastră externă*, Poiana Gorj, 1945, f. 17/18.

²⁶ Ion Giurcă, op.cit., p.210-211.

²⁷ Ibidem.

înaintarea ei spre granița românească, cât mai ales de comuniștii din Basarabia și Bucovina, în majoritatea lor ruși, evrei, ucrainieni și ruteni.

Notăm aici doar atitudinea și comportamentul inuman la care s-au dedat ofițerii și ostașii sovietici față de armata română în retragere. Nerespectând nici măcar un cuvânt din angajamentul asumat, aceștia s-au dedat la: deschiderea focului, luare de prizonieri (ofițeri și trupe), dezarmarea unor unități întregi, capturarea materialului de război (în valoare de circa 3 miliarde lei), sechestrarea trenurilor de evacuare și a depozitelor care, din lipsa mijloacelor de transport, nu au putut fi evacuate în timp util ș.a.

Prin anexarea Basarabiei, a nordului Bucovinei și a ținutului Herța de către URSS, s-a săvârșit prima mutilare a teritoriului național. Timp de patru ani, teritoriul dintre Prut și Nistru (44.500 km²) și 3.200.000 de locuitori și partea de sud a Bucovinei cu ținutul Herței (6.000 km²) și 900.000 de locuitori, în majoritate români, au îndurat jugul greu al regimului comunist sovietic.

Evenimentele din iunie 1940 au dus la declanșarea unei puternice crize politice în țară. Nemulțumirea mării majorități a populației față de hotărârea de cedare în fața samavolniciei sovietice risca să se acutizeze, în timp ce în plan extern se intensificau acțiunile ostile și revizioniste ale Ungariei și Bulgariei, cu acordul URSS și Germaniei fasciste. În aceste condiții, Carol al II-lea socotind că singura solie de salvare a statului român, dar și a tronului rămânea obținerea de garanții din partea Germaniei, numărul unu în Europa la acea vreme, l-a convocat pe ambasadorul german la București, Wilhelm Fabricius și i-a adus la cunoștință hotărârea sa pentru *“o strânsă colaborare cu Germania în toate domeniile garantată prin tratate politice, în beneficiul ambelor țări”*²⁸ și, totodată, cererea adresată Fuhrer-ului *“de a ne proteja în aceste vremuri de grea încercare”*, prin trimiterea în România a unei misiuni militare germane.

Tentativele lui Carol al II-lea de a determina pe Hitler să garanteze frontierele României în schimbul subordonării economice au eșuat. Simțind slăbiciunea lui Carol al II-lea și lipsa pregătirii necesare unui eventual gest în forță, Hitler a condiționat, printr-o scrisoare adresată suveranului României la 15 iulie 1940, luarea în discuție a posibilității unei mai strânse colaborări germano-română, numai după ce guvernul român va angaja tratative cu cel ungar și cel bulgar, în scopul rezolvării tuturor chestiunilor teritoriale și a disputelor dintre România, Ungaria și Bulgaria. Astfel, preciza dictatorul nazist, *“mai devreme sau mai târziu și probabil într-un timp foarte scurt, rezultatul a putea fi chiar distrugerea României”*. A urmat vizita la Berlin și Roma a noului prim ministru (filogerman – n.n.) Ion Gigurtu și ministrul de externe Mihai Manoilescu, prilej cu care s-au reliefat clar intențiile hotărâte ale căpeteniilor fasciste din Germania și Italia de a impune României prin șantaj, abuz și amenințare cu forța, începerea neîntârziată a negocierilor teritoriale cu Ungaria horthystă.

Prin presiunea acută a concentrărilor masive de trupe maghiare și a numeroase incidente de frontieră, au început discuțiile cu delegații guvernului ungar; la 16 august 1940, la Turnu Severin, iar la 19 august, la Craiova, au fost demarate negocierile cu Bulgaria. Activitatea celor două comisii guvernamentale de la Craiova s-a desfășurat până la 7 septembrie și a fost purtată sub girul unei bune înțelegeri între cele două guverne a statelor vecine și cu oarecare tradiție în colaborarea politico-militară/. Conjunctura internațională în care au fost angajate tratativele de la Craiova, au făcut ca statul român să adopte în acea vreme, măsuri pregătitoare eficiente pentru o retragere pașnică a administrației civile și unităților militare, precum și a populației care a ales să se stabilească, conform principiului schimbului de populații, pe de o parte și de alta Dunării. La 7 septembrie, încheindu-se într-o atmosferă destul de relaxată lucrările comune ale celor două delegații, cu acordul guvernelor lor, a fost semnat un document, în baza căruia granița dintre cele două state se stabilea așa cum fusese în 1912, România cedând partea de

²⁸ Jipa Rotaru, op.cit., p.10.

sud a Dobrogei – Cadrilaterul (cele două județe Durostor și Caliacra) din Ținutul “Marea”, cu o suprafață de 6.921 km² și o populație de 410.000 locuitori. Probleme în contradictoriu s-au ridicat pe parcursul tratativelor de la Craiova numai atunci când pe ordinea de zi a fost adusă cererea României de a păstra Silistra și castelul reginei Maria de la Balcic cu zona de coasă aferentă.²⁹

Până la urmă, partea română a fost de acord să semneze documentul, acceptând pretențiile Bulgariei de a se reveni la frontierele din 1913, urmând ca evacuarea și schimbul de populații să se realizeze în perioada următoare, prin însărcinarea unei comisii mixte speciale constituire în acest sens. Un singur lucru rămâne neprecizat, anume că în ultima perioadă a desfășurării lor, lucrările Conferinței de la Craiova s-au aflat sub presiunea evenimentelor generate de desfășurarea în paralel, inedit pentru politica externă românească, cu tratativele cu Ungaria de la Turnu Severin și a “arbitrajului” (dictatului – n.n.) de la Viena. Pe bună dreptate, Mihai Manoilescu consemna în memoriile sale că “cedarea Cadrilaterului rămânea indivizibil legată, ca origine, ca metodă și ca destin, de cedarea Transilvaniei de Nord”.³⁰

Sub presiunea Germaniei și Italiei, la Turnu Severin³¹ discuțiile dintre delegațiile română și ungară s-au purtat în zilele de 16, 19 și 24 august 1940, fără a se ajunge la un consens. Ungaria își etala pretenția de a încorpora o suprafață de 69.000 km² din Transilvania, cu o populație de 3.900.000 locuitori, dintre care 2.000.000 români și 1.200.000 maghiari și secui, iar restul alte naționalități, în timp ce reprezentanța României se opunea categoric unor concesiuni teritoriale, fiind adeptă rezolvării diferendelor pe calea unui schimb de populații.³²

Înteruperea la 24 august a lucrărilor Conferinței de la Turnu Severin datorată agresivității regimului horthyst și intransigenței României în ceea ce privește intangibilitatea discutării chestiunii frontierelor, precum și datorită acutelor pregătiri ale armatei ungare de a dezlănțui un atac asupra României, l-a determinat pe Hitler să preia în mod direct problema reglementării pretențiilor teritoriale ungare și să-i dea urgent o asemenea rezolvare, încât să creeze posibilitatea ca ambele țări (România și Ungaria) să servească interesele germanilor. De altfel, el a deplasat de urgență 10 divizii de infanterie și 2 de tancuri spre frontul de est, care ar putea înainta rapid spre România. Totodată, Fuhrer-ul a decis să acționeze în forță pentru stingerea conflictului pe cale de a se naște, dând câștig de cauză pretențiilor horthyste, recompensând astfel Ungaria pentru devotamentul și sprijinul său față de politica revanșardă a Germaniei și Italiei și sancționând totodată România pentru fidelitatea sa față de politica de securitate colectivă și a pactelor regionale. În seara zilei de 27 august, guvernul român a fost solicitat să-și trimită împuterniciții la Viena. O invitație similară a fost expediată de la Berlin și către Budapesta.

În fosta capitală imperială încorporată după 1938 Reich-ului, miniștrii de externe ai Germaniei (von Ribbentrop) și Italiei (Ciano), încalcând la modul cel mai grosolan independența și suveranitatea statului român, fără a-l asculta pe ministrul de externe român (Mihail Manoilescu), i-a impus în noaptea de 19 spre 30 august acestuia să semneze odiosul “arbitraj” (dictat – n.n.) al guvernelor lor, prin care se accepta detașarea părții de nord-vest a țării în profitul Ungariei, amenințând că în caz contrar, România va deveni obiectul unei acțiuni militare, va fi invadată și va fi ștearsă de pe harta Europei. Pe o hartă prezentată ca anexă la “arbitraj” era specificat de altfel, destul de imprecis ca delimitare, cu o suprafață

²⁹ Mihai Manoilescu, *Urmare la “Memoriile mele”*, f.a., p.213.

³⁰ Ibidem, p.219.

³¹ Problema Conferinței de la Turnu Severin și mai ales eșecul acesteia sunt ample dezbătute în istoriografie. Eliza Campus, Aurică Simion, Mitropolitul Plămădeală sau Olimpiu Matichescu sunt doar câțiva dintre istoricii români care s-au aplecat cu minuțiozitate asupra momentului tragic din istoria noastră națională al cedării nord-vestului Ardealului, Ungariei horthyste cu noianul de ucideri în masă a unui număr impresionant de români, indiferent de sex și vârstă, tâlhării, atrocități, samavolniciei și violuri ce i-au urmat. Vezi: Jipa Rotaru, *Contextul național și internațional ...*, op.cit., p.38.

³² Arhiva Națională Istorică Centrală, fond Casa Regală, dosarul LXXXII, varia 16.

de 42.243 km², cu o populație de peste 2.600.000 locuitori, majoritatea români, care trebuia să fie smulsă din trupul României Mari și încorporată Ungariei.

Un Consiliu de Coroană, convocat de urgență în aceeași noapte, a fost nevoit să accepte cu 21 voturi pentru, 10 împotriva și o abținere, odioasa hotărâre de la Viena impusă României. Dezbaterile, ca și la conciliile anterioare, din urmă cu o lună, au fost la fel de vehemente, confruntându-se aceleași două puncte de vedere: pentru cedare și pentru rezistența armată. Din nou rațiunea a avut câștig de cauză în defavoarea sentimentelor. Hotărârea de a se ceda fără luptă din spațiul istoric românesc, a produs în uriaș val de mânie și durere în întreaga țară. Nu fac obiectul studiului nostru manifestările de revoltă care s-au ținut lanț în întreaga țară la începutul lunii septembrie și nici consecințele nefaste ale dictatului. Trebuie însă neapărat, să semnalăm aici că întreaga armată, reflectând starea de spirit a întregii populații românești, s-a pronunțat ferm pentru rezistență cu arma în mână la fruntariile țării și apărarea integrității ei teritoriale. Ofițerii și trupa au luat parte activă la demonstrațiile de stradă de protest alături de celelalte categorii sociale, au condamnat în cuvântările lor Dictatul de la Viena și pe cei ce l-au impus, au cerut guvernului să nu cedeze, declarând că nu se vor retrage din teritoriul cedat și că se vor opune cu ama în mână invaziei horthyste.

Întreaga gamă a manifestațiilor și demonstrațiilor nu au putut schimba însă verdictul celor doi satrapi: Hitler și Stalin. În prima parte a unii septembrie, nord-vestul României a trebuit cedat temporar cu tot noianul de crime și barbarie horthysto-fascistă, ce a avut de suportat timp de 4 ani de ocupație, populația românească din teritoriul transilvan abandonat. În plan intern, demonstrațiile și manifestațiile anticaroliste au avut drept consecință, schimbarea regimului politic. Cu acordul și sprijinul Germaniei, la 5 septembrie 1940, Carol al II-lea s-a simțit nevoit să abdice în favoarea fiului său, Mihai I, adevăratul conducător al României devenind însă generalul Ion Antonescu, chemat la cârma țării chiar de regele transfug și investit prin decrete regale, cu funcția de Conducător al Statului și Prim Ministru, după modelul german și italian.

Odată cu acceptarea Dictatului de la Viena, puterile Axei au anunțat că asigură garanții pentru integritatea noilor frontiere românești, fără înștiințarea și acordul Moscovei, ceea ce avea să provoace o nouă acțiune agresivă a guvernului sovietic la adresa României, a cărei hartă era triplu ciuntită.

Astfel, se încheia un proces complex care a durat aproape 3 luni, de dezmembrare a statului național unitar România Mare. Pe ansamblu, au fost rupte din trupul țării teritorii ce însumau 100.913 km² (33,8% din suprafața totală) și 6.777.000 locuitori (33,3%) din populația României. Destructurarea, distrugerea României Mari la numai 20 de ani de la încheierea ei, a însemnat în primul rând dezorganizarea economiei naționale și punerea acesteia la dispoziția mașinii de război germane. A însemnat, totodată, slăbirea capacității de apărare și a sistemului național al țării.

Rapturile teritoriale succesive din vara și toamna anului 1940 au adâncit criza societății românești deopotrivă, atât în plan politico-economic și demografic, cât și militar. Noul regim instaurat de generalul Ion Antonescu la 14 septembrie 1940, împreună cu singura structură politică care i-a dat concursul, Mișcarea Legionară, propunându-și și sub bagheta de maestru a generalului și reușind, să pregătească țara și armata pentru angajarea la momentul oportun în crâncenul război “sfânt”, cum îl numea Ion Antonescu – pentru reîntregirea națională și refacerea României Mari.

ABSTRACT. Făurirea României Mari în anul 1918 a fost opera întregii națiuni române exprimată prin marile adunări populare reprezentative de la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia. Consfințirea de jure a acestei mari înfăptuiri a neamului românesc s-a concretizat în tratatele de pace dintre Puterile Aliate și Asociate și țările învinse: Germania, Austria, Ungaria, Turcia, și Bulgaria. România, inclusă de partea țărilor Antantei, a semnat după grele și lungi tergiversări tratatele de pace prin care era recunoscută

desăvârșirea unității naționale și făurirea României Mari. Cel mai disputat tratat semnat de delegația română la Conferința Păcii de la Paris a fost cel semnat cu Ungaria la Trianon în vara anului 1920 prin care se consfințea apartenența Transilvaniei la statul național unitar român. Documentul a fost contestat de diplomația maghiară în întreaga perioadă interbelică și este și în prezent. Mai mult, atunci când prilejul a devenit favorabil, în vara anului 1940, a fost grav încălcat, România Mare fiind din nou ciuntită prin raptul teritorial brutal al Ungariei la adresa Transilvaniei, sub umbrela ocrotitoare a Germaniei naziste. Despre modul cum s-a putut înfăptui această odioasă samavolnicie (Dictatul de la Viena), tratăm pe larg în comunicarea noastră științifică, acum în an centenar.

KEYWORDS: România Mare; Transilvania; România; Austro-Ungaria; Ungaria; Bulgaria; URSS; Regele Ferdinand; Regele Carol II; Ion I. C. Brătianu; Ion Antonescu; General C. Prezan ; General Al. Averescu; Nicolae Titulescu; Ion Cantacuzino; Nicolae Iorga; București; Alba Iulia; Chișinău; Cernăuți; Trianon; Tratatul de Pace.